

Învățământul infodocumentar românesc, între căutări și soluții

Prof. univ. dr. Ion STOICA

Este mai mult decât firesc să fim preocupați, chiar foarte preocupați de calitatea învățământului. Societatea nu poate ignora un fenomen care îi condiționează existența, nu poate plăti în neștiință de cauză desfășurări atât de complexe și de costisitoare, iar indivizilor nu le pot fi indiferente scopul și conținutul, formele și metodele, întreaga investiție de aspirație și de energie în care se antrenează, pentru ani buni din viața lor, dacă nu pentru toată viața.

Pe de altă parte, nu mai putem vorbi despre învățământ în termeni apostolici și ditirambici, afirmând că, întotdeauna și în toate felurile, tot ceea ce se întâmplă în școli reprezintă opțiuni permanente valabile și producătoare de performanțe sociale. Este adevărat că nimeni nu a găsit vreodată structura ideală, cadrul optim pentru această funcție esențială a societății. Din când în când, părinții ies în stradă, studenții ies în stradă, profesorii ies în stradă și nu pentru a-și manifesta surplusul de satisfacție. Fiecare mișcare politică promite prefaceri importante în domeniul educațional și formativ, investiții din ce în ce mai acoperitoare, perspective din ce în ce mai împlinitoare pentru cei care învață, dar procesul, în ansamblul lui, traversează o criză permanentă, majoră și descumpănitoare.

Marele câștig al ultimelor decenii este legat tocmai de înțelegerea caracterului firesc al crizei învățământului și a imperativului de a orienta eforturile și resursele către conducerea rațională, consecvent evolutivă a domeniului.

Ca în toate câmpurile existenței sociale, corecta determinare a scopurilor și dezvoltarea unui management inteligent al resurselor pot conduce la obținerea unor performanțe cât mai apropiate de nevoile reale ale societății. Aici se vede valoarea personalităților deschizătoare de drum și a managerilor care stabilesc nivelul de exigență și mișcarea formelor. Scopul major al învățământului, mai ales în etajele lui superioare, nu mai poate fi predominant legat doar de progresul general al cunoașterii, ci trebuie conturat, de la o etapă la alta, în funcție de obiective concrete, specifice, scalabile. De aceea, învățământul consacrat diferitelor specializări poate avea orientări, intensități și mijloace de acțiune diferite de la o specializare la alta. Pentru cei obișnuiți să trateze întregul sistem într-o manieră globală,

nediferențiată, rigidă, o astfel de cerință este greu de îndeplinit. Nici factorii politici, nici managerii nu îndrăznesc și nu știu să găsească măsura adecvată pentru un câmp sau altul, raportul optim între general și particular, între zonele de puternică focalizare și dinamism al cunoașterii și zonele cu alte ritmuri, între perimetrele nucleice și adiacențele necesare. Când specializările sunt mai noi, abia desprinse din alte trunchiuri, dificultățile sunt legate de corecta determinare a limitelor, de recunoașterea autorității, de distribuția resurselor, de integrarea în sistem. De la configurarea platformelor curriculare până la organizarea formelor de administrare se întâmpină și se traversează numeroase praguri și bariere.

*

Istoria învățământului infodocumentar din România este destul de scurtă și, din nefericire, s-a petrecut într-un interval de timp caracterizat prin cele mai dramatice prefaceri și dificultăți pe care le-a cunoscut societatea românească. O abordare realistă și bine măsurată a trecutului nu poate ocoli adevărul că, de fapt, această direcție de specializare a început după Al doilea Război Mondial, iar formele sale consolidate s-au dezvoltat abia după Revoluția din Decembrie 1989. Ceea ce s-a organizat, în perioada interbelică au fost doar studii opționale, complementare studiilor istorice și filologice, lansate prin eforturile și prin dăruirea unor personalități luminate, dar fără confirmări legislative și fără relație cu nivelul expectanței profesionale. Nu era momentul, nu existau înțelegerile necesare, țara nu era pregătită pentru mai mult, deși mișcarea infodocumentară românească a acelui timp, marcase destule realizări notabile.

Înființarea Secției de Bibliologie și Știința Informării în cadrul Facultății de Litere a Universității din București, în toamna anului 1990 a fost o măsură indispensabilă pentru mișcarea infodocumentară din România. Toate înțelegerile și conexiunile s-au realizat cu rapiditate în acel cadru social-politic incert dar deschis și promițător, caracterizat printr-un imens potențial de speranță. Conducerea Ministerului Educației și Cercetării din acel timp (Mihai Șora; Paul Cornea) era, fără rezerve, favorabilă proiectului de relansare a bibliotecilor iar Facultatea de Litere s-a oferit să găzduiască proaspăta structură într-o continuitate de gândire cu formele anterioare, pe care aceeași facultate le patronase atât în perioada interbelică precum și între anii 1953-1958. Mediul didactic elevat, autoritatea științifică a facultății și biblioteca ei bogată reprezentau garanții pentru o evoluție convingătoare, în timp ce spațiul profesional național se afla deja la limita capacităților de acțiune, ca urmare a lipsei de specialiști. Dinamica internațională a structurilor infodocumentare și mișcarea de idei, centrată pe reconsiderarea locului informației în societate erau, de asemenea, factori puternici de

presiune pentru adoptarea unor decizii de aliniere și de integrare în aceste fluxuri. Încercând să lege trecutul cu prezentul, chiar și prin denumirea aprobată, noua formă de învățământ superior, prima de acest fel din România, după Revoluția din 1989 promitea să revigoreze în câțiva ani mediul profesional, mai ales prin oferta de tineri manageri și cercetători ai domeniului, dar și prin câștigarea pe această cale a unui statut comparabil cu oricare alt teritoriu de exigență științifică din perimetrul național.

Încercarea de a decela și de a evalua din perioadă în perioadă performanțele învățământului infodocumentar și de a căuta cu obstinație soluțiile de mai bună adecvare la scopuri și mijloace este oricând laudabilă și trebuie realizată pe o platformă largă, din unghiuri diverse. După patru ani de funcționare, prin 1995, când s-au conturat primele seturi de opinii, îndrăzneala de a le lua în considerare și de a le comunica părea hazardată. Era mult prea devreme. Proba de foc a calității învățământului universitar specializat este dată de starea domeniului respectiv. Cele mai întemeiate judecăți ar putea fi formulate abia după ce 7-10 serii de absolvenți ajung la vârsta deplinei maturități profesionale. Acum, după doar 15 ani, o scrutare mai atentă nu poate încă opera cu toate tipurile de argumente, dar multe elemente ale evaluării sunt mai clare și mai semnificative.

*

În această scurtă istorie s-a produs o evidentă intrare în real, o determinare mai rațională a raportului dintre nevoi și posibilități. Secția de Bibliologie și Știința Informării de la Universitatea din București a devenit cea mai mare structură de profil, unica în țară care oferă toată gama de modalități formative specifice zonei universitare: studii de bază, studii aprofundate (masterat), studii postuniversitare, studii doctorale. Studiile de bază asigură nivelul de licență pentru majoritatea specializărilor necesare în structurile infodocumentare: bibliotecar, bibliograf, documentarist, arhivar, profesor documentarist etc., iar studiile aprofundate și studiile doctorale fac posibilă ocuparea oricăror viitoare posturi de cercetare în domeniu și a oricăror poziții manageriale. La rândul lor, studiile postuniversitare permit necesara inserție în această sferă profesională a specialiștilor cu studii superioare din oricare alt câmp, care capătă astfel abilități specifice și largesc paleta de competențe utile intermedierei informaționale. A fost o evoluție pozitivă, accelerată, în acord cu nevoile mișcării infodocumentare românești și confirmând autoritatea științifică a Secției de Bibliologie și Știința Informării de la Universitatea bucureșteană. Privită în relație cu formele de învățământ superior de scurtă și lungă durată, organizate în țară, la Cluj, Oradea, Timișoara, Brașov, Sibiu și Târgoviște, această dezvoltare conturează o imagine mai dinamică a domeniului, creșterea receptivității

universităților și, desigur, existența unui număr mai mare de candidați pentru calificări infodocumentare. De la nici o formă de pregătire superioară înainte de 1989, până la cadrul actual atât de generos și de larg distribuit în teritoriu este o distanță care reflectă marile schimbări de viziune și de relevanță care au avut loc. A fost o intrare în real, nu doar în sensul trecerii de expectanțe și proiecții imaginare, (de care era plină puțina literatură profesională de calitate dinainte de 1989) la experiența organizării concrete a pregătirii profesionale, ci și în sensul confruntării cu realitățile și cu incongruențele inter și intra profesionale din perimetrul național.

O consecință relevantă a pătrunderii formației infodocumentare în spectrul universitar de specializări este, de asemenea, creșterea numărului de abordări științifice publicate, la nivelul tuturor compartimentelor domeniului, ridicarea generală a standardelor discursului profesional și înscrierea profilului infodocumentar printre opțiunile motivatoare și împlinitoare care atrag interesul unor tineri cu bune performanțe intelectuale. Nu în ultimul rând, trebuie amintită prezența mai accentuată a tematicii infodocumentare în limbajul politic și parlamentar, creșterea cantității de reglementări în domeniu și includerea acestei problematice, până ieri ignorată, în proiecțiile privind dezvoltarea diferitelor câmpuri de activitate.

*

Starea profesiilor infodocumentare nu poate fi însă explicată doar prin prisma desfășurării pozitive furnizate de calitatea formației universitare în acest domeniu, după cum nici evoluțiile din cadrul intern al învățământului nu trimit doar la evaluări integral satisfăcătoare. S-au acumulat în acest interval unele erori, inadvertențe, opțiuni discutabile, situații generatoare de criză al căror impact negativ cumulat poate conduce la degradări succesive, importante și păgubitoare. Pe de altă parte, în managementul educației superioare s-au produs destule modificări, trecerea timpului a adus în mod firesc unele ajustări de perspectivă și de abordare concretă, pe care o structură dinamică are obligația nu doar să le constate ci și să le transforme în elemente operaționale. Semnalarea și punerea lor în discuție poate contribui acum la mai buna adecvare a acestor structuri formative.

Nu avem încă un cadru legislativ complet și convergent privind structurile infodocumentare. Lipsesc o reglementare de sistem, sunt incomplete reglementările – să le spunem de ramură – existente, sunt nerelevante și fără detalierile necesare prevederile relative la problematica infodocumentară din diferitele domenii de activitate. Într-un asemenea cadru lacunar, specialiștii pe care îi pregătesc structurile formative universitare actuale se integrează și acționează cu dificultate. La nivelul școlii, în general, se răsfrâng toate incertitudinile și incoerențele legislative.

Deși planul de învățământ trebuie să fie un instrument strategic flexibil, prea marea lui flexibilitate în intervale scurte de timp, schimbările de la un an la altul, faptul că cele câteva generații de absolvenți nu se regăsesc în aceeași structură de plan induce ideea despre o anumită nesiguranță, despre volatilitatea unor obiective didactice și, pe de altă parte, aparent paradoxal, despre rigiditatea funcțională a planului de învățământ.

Dincolo de avantajele inițiale, incontestabile, pe care le-a avut, din punct de vedere administrativ și material, organizarea Secției de Bibliologie și Știința Informării în cadrul Facultății de Litere a Universității București a avut și are încă, în același timp, unele consecințe păgubitoare, inconfortabile și pline de neprevăzut. Trecutul filologizant al bibliologiei a exercitat o presiune permanentă. Unele discipline din planul de învățământ al Secției au fost introduse ca urmare a acestei presiuni iar incapacitatea de a modela planul în funcție de evoluțiile domeniului și chiar de a adopta denumirea cea mai actuală și mai relevantă pentru Secție a avut izvoare în această subordonare administrativă și în obligația înscrierii în strategiile și evoluțiile, inclusiv financiare, ale facultății. Evident, se poate discuta mult pe această temă. Opinia că științele informării reprezintă un domeniu care s-a autonomizat în forță în ultimele decenii nu are numai partizani. Unii chiar cred că specialistul în intermedierea infodocumentară trebuie să fie un maestru al vultelor și sintezelor larg culturale, predominant umanistice, ignorând cu încăpățănare specializarea lui informațională și comunicațională; cred că el trebuie să știe limbă și literatură mai mult decât psihologul, sociologul, fizicianul, medicul etc., să fie aproape filolog, ca și când lumea n-ar mai fi făcut nici un pas în ultima sută de ani. Acest splendid profil venit din trecut este admirabil, dar din nefericire, imposibil. Științele informării reprezintă astăzi un teritoriu plin de interferențe în care au apărut deja destule subspecializări care lasă departe modelul omului bun la toate. Cei care acceptă, pe bună dreptate, că în literatură și istorie există supracalificări pe diferite perioade, în medicină există o puzderie de specializări pe tipuri de boli și organe, refuză aplicarea aceluiași criterii în științele informării. Oricum, nu mai e mult și modelul actual al formației infodocumentare va trebui reconsiderat, dintr-o perspectivă nouă, în funcție de evoluția structurilor și a mișcării generale a informației.

*

O anumită dependență de epoca absenței sistemelor, de experiența structurilor autosuficiente care își reglează cu proprii specialiști toate categoriile de cerințe, indiferent de dificultatea lor, și, de asemenea, aproape ignorând implicarea tehnologică în procesarea modernă a informației, paradigma învățământului infodocumentar românesc a continuat să fie

predominant centrată pe vechiul motor profesional pe care l-a reprezentat catalogarea și clasificarea documentelor. Fără nici o îndoială, pregătirea infodocumentară nu se va putea dispensa niciodată de forța edificatoare și formativă a acestor discipline, dar locul lor trebuie reponderat în ansamblul curricular. În aceeași linie de observații trebuie păstrată și constatarea unor supărătoare lacune și redundanțe legate de universul domeniului, absența coordonării unghiurilor de abordare a unor teme comune. Studenții nu știu adesea ce-ar trebui să știe de la o altă disciplină, după cum primesc, de multe ori, același tip și același conținut de informații de la mai mulți propunători.

*

Unul dintre aspectele cele mai stânjenitoare pare să fi rămas, în toți cei 15 ani, cel legat de organizarea și desfășurarea unor tipuri de lucrări aplicative, la nivelul unor discipline sau în diferite biblioteci, mai ales, în timpul sau la sfârșitul anilor de studii. Absența unei didactici infodocumentare riguros elaborate face ca formele de aplicații și de practică intensivă să fie uneori aleatorii, nivelul de exigență discutabil, evaluarea insuficient de stimulativă astfel încât nici competiția, nici efortul de limpezire și de creștere calitativă a cunoștințelor nu înregistrează performanțele așteptate.

În sfera pragmaticii domeniului se înscriu, ca elemente mai vag structurate și nu destul de adecvate obiectivului general, modalitățile de integrare a tehnologiilor informației în programul didactic. Deși numărul de ore consacrate acestor discipline este mai mult decât îndestulător, studenții ajung la licență cu prea puține cunoștințe și abilități de folosire a programelor de calculator funcționale în rețelele infodocumentare românești.

*

Analiza multianuală a notelor primite de studenți, de la formele mai simple de verificare până la examenele terminale, indică oscilații și discrepanțe în acordarea acestora, absența unui barem comun și înalt de exigență, inclusiv la nivelul lucrărilor de diplomă. În general, sistemul de evaluare specifică disciplinelor infodocumentare n-a fost studiat, studenții au adesea îndoieli cu privire la nivelul de echitate și pot păstra peste timp unele amintiri inconfortabile.

Cultivarea emulației, stimularea celor cu înzestrări intelectuale deosebite, a celor care se remarcă prin efort consecvent și prin preocupări reale de cercetare nu este o zonă forte, nici în perioada școlărității și, din păcate, nici mai târziu, în viața profesională. De altfel, nu avem încă o cercetare socio-profesională în domeniu, nu avem date despre intrarea în sistem după absolvire și nici despre migrarea din sistem după un anumit timp de exercițiu profesional.

*

Toate aceste curențe cu pondere diferită dar, fără îndoială, toate semnificative pentru viitorul domeniului pot avea influență negativă, pot produce o defazare treptată, și degradări importante, pot diminua motivația la ambele capete ale procesului formativ, pot compromite din punct de vedere științific și social, profesiile infodocumentare. Se impun corecții, chiar reforme care să ofere cele mai bune variante pentru diseminarea și receptarea informației în România, la nivelul cel mai important adică acolo unde informația germinează și rodește favorizând dezvoltarea cunoașterii și creșterea calității vieții.

Cred că a venit momentul organizării unei dezbateri largi despre învățământul infodocumentar, la scară națională, cu reprezentanți ai ministerelor interesate, ai structurilor formative, ai diverselor categorii de structuri legate de principalele procese informaționale, ai studenților și ai profesorilor, ai utilizatorilor de informații și documente, de la cititorul anonim până la exponenți ai mediului academic și de cercetare, astfel încât să se poată realiza o profundă investigație critică a stadiului actual, a perspectivei și a resurselor necesare.

Sunt multe idei care au prins deja contur dar consultarea și confruntarea le pot îmbogăți nebănuit. Iată câteva puncte de vedere care, alături de altele, ar putea fi reținute pentru această dezbatere:

- Autonomizarea învățământului infodocumentar și sistemizarea lui la scară națională, din perspectiva acoperirii calificate a celor mai importante câmpuri ale informației și a asigurării structurilor și serviciilor de procesare și de disponibilizare a informației și documentelor în toate sferile de cunoaștere și de acțiune ale societății românești
- Adoptarea unei noi paradigme pentru învățământul infodocumentar, în sensul centrării lui pe obiectivele comunicării, medierii, dialogului și, implicit, ale eticii umaniste. În lumina acestui scop ar trebui să se aglutineze toate elementele de cunoaștere din programul formativ, toate adiacențele și mijloacele necesare, înțelegând comunicarea ca un proces fundamental în cadrul căruia oamenii învață să treacă prin timp, să performeze, să trăiască mai bine și să se împlinească superior.
- Echilibrarea și reechilibrarea permanentă a procesului formativ, astfel încât să fie prevenite alunecările spre formalul teoretic sau spre tehnicismul exacerb. Ambele direcții trebuie centrate pe forme de elaborare și de aplicație care să contribuie la dezvoltarea atitudinii critice a studenților. În școală sau în contract cu școala ar trebui dezvoltată o mediatecă experimentală, ca bază didactică,

în cadrul căreia să se desfășoare seminarii, teme practice, acțiuni speciale, aplicații informatice, manifestări model etc. Un astfel de studio profesional reprezintă o investiție indispensabilă pentru un învățământ infodocumentar de calitate.

- Structura formativă ar trebui să adopte un model deschis și flexibil, în cadrul căruia să devină posibile toate măsurile administrative care permit îndeplinirea scopului fundamental. Ar trebui favorizată admiterea candidaților care provin din sistem. Ar trebui deschisă posibilitatea încheierii unor contracte cu instituțiile infodocumentare care doresc să-și trimită unii angajați spre studii masterale și doctorale. Ar trebui sporită flexibilitatea administrativ-financiară, astfel încât să poată fi antrenate personalități de prestigiu pentru susținerea unor cursuri speciale sau pentru conducerea unor proiecte. Ar trebui acceptată fragmentarea unor discipline sub nivel semestrial pentru a face posibilă extinderea ofertei tematice, stimularea unor opțiuni formative sau de cercetare. Ar trebui ca dincolo de urmărirea responsabilă a întregului perimetru curricular să se aleagă unele teme prioritare în jurul cărora să se realizeze focalizări intensive cum ar fi cele legate de problemele managementului cooperării între structurile infodocumentare, de problemele patrimoniului inclusiv cele legate de problemele utilizatorilor, ale exploatarea inteligentă a tehnologiilor sau de alte aspecte considerate determinante pentru progresul domeniului în etapa imediat următoare.
- La nivelul fiecărei structuri și la nivelul întregului spectru formativ ar trebui introdus un sistem permanent de evaluare complexă care să asigure sinteze relevante și, ulterior, decizii optime pentru continua adecvare a învățământului în acest domeniu la cerințele societății și la dinamica mișcării informației.